UOT-33.332

Kəmalə Xəlil qızı YUSİFOVA
Azərbaycan DillərUniversitetinin
dosenti, iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail:yusifovakemale38@gmail.com
https://doi.org/10.30546/4.71.73001.2026.005.059

“YAŞIL İQTİSADİYYAT” VƏ ONUN İQTİSADİ İNKİŞAFA TƏSİRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – “yaşıl iqtisadiyyat”ın prinsiplərinin tətbiqinin dayanıqlı iqtisadi inkişafa təsir mexanizmlərini araşdırmaq və onun milli iqtisadi siyasətdəki rolunu müəyyənləşdirməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası – müqayisəli təhlil, statistik məlumatların təhlili və elmi ədəbiyyatın sistemləşdirilməsi metodlarından istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu istiqamətdə aparılan araşdırmalar dayanıqlı inkişafın təmin olunması, təbii resurslardan səmərəli istifadə və ekoloji təhlükəsizliyin qorunması üçün iqtisadi siyasətin formalaşdırılmasına töhfə verir. Bu tədqiqat həm də iqtisadi artım ilə ətraf mühitin qorunması arasında balansın qurulmasına praktiki yollar göstərir.

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, yaşıl iqtisadiyyatın təşviqi uzunmüddətli iqtisadi artımı təmin etməklə yanaşı, ekoloji tarazlığın qorunmasına və resurslardan daha səmərəli istifadəyə şərait yaradır. Eyni zamanda, bu model innovasiya, yeni iş yerlərinin yaradılması və investisiya axınlarının artması kimi müsbət iqtisadi təsirlərlə müşayiət olunur. hazırkı dövrdə və perspektivdə məqalədə yer alan elmi müddəalardan və təkliflərdən enerji sektorunun liberallaşdırılması mexanizmlərinin hazırlanmasında istifadə etmək imkanları vardır.

Tədqiqatın orijinallığı və **elmi yeniliyi** ondan ibarətdir ki, bu araşdırma ekoloji baxımdan davamlı iqtisadi modellərin milli inkişaf strategiyalarına inteqrasiyasını təhlil edərək, yaşıl iqtisadiyyatın konkret makroiqtisadi göstəricilərə təsirini empirik əsaslarla ortaya qoyur. Bu yanaşma, mövcud iqtisadi inkişaf nəzəriyyələrinə ekoloji ölçüləri daxil etməklə yeni elmi baxış bucağı təqdim edir.

Açar sözlər: inkişaf, “yaşıl iqtisadiyyat”, ekologiya, ətraf mühit, çirklənmə, qlobal problemlər.

Giriş

İqtisadiyyat və ekologiyanın qarşılıqlı əlaqəsi problemlərinə ənənəvi olaraq kifayət qədər diqqət yetirilmir. Eyni zamanda, iqtisadi artımın təmin edilməsinin artan çirklənmə və ətraf mühitin deqradasiyası ilə əlaqələndirilməsi faktı ilə mübahisə etmək çətindir. Bu, təbii ehtiyatların tükənməsi, biosfer tarazlığının pozulması və iqlim dəyişikliyi ilə ifadə olunur ki, bu da gələcək inkişaf imkanlarını məhdudlaşdırır.

Davamlı inkişafın iqtisadi əsası kimi elmi tədqiqatlar və real iqtisadi proseslərdə yeni iqtisadi modellər formalaşır: “yaşıl” iqtisadiyyat, dairəvi iqtisadiyyat, aşağı karbonlu iqtisadiyyat, bioiqtisadiyyat və s. Bütün bu iqtisadi modellər təkcə nəzəri konstruksiyalar deyil, onlar sürətlə iqtisadi reallıqlarda təcəssüm olunur. “Yaşıl iqtisadiyyat” əslində ekoloji faktorla sıx bağlı olan yuxarıda sadalanan müxtəlif modellər üçün bir növ çətir kimi çıxış edir.

BMT strukturlarının tərifinə əsasən, “yaşıl iqtisadiyyat” insanların rifahını yaxşılaşdıran, sağlamlığı və sosial ədaləti təmin edən, eyni zamanda ətraf mühit və onun deqradasiyası üçün riskləri əhəmiyyətli dərəcədə azaldan iqtisadiyyat kimi müəyyən edilə bilər. Belə bir iqtisadiyyatın mühüm xüsusiyyətləri arasında aşağıdakılar yer alır:

- təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə;
- təbii kapitalın qorunması və artırılması;
- çirklənmənin azaldılması;
- aşağı karbon emissiyaları;

- ekosistem xidmətlərin və biomüxtəlifliyin itirilməsinin qarşısının alınması;
- gəlir və məşğulluğun artması.

“Yaşıl iqtisadiyyat”ın aşağıdakı qısa tərifini təklif etmək olar: bu, davamlı inkişafın iqtisadi əsası olan iqtisadiyyatdır, planetimizin ekoloji məhdudiyyətləri daxilində əhalinin rifahını - həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırır. Burada rifah/həyat keyfiyyəti bir-birini tamamlayan üç komponent kimi başa düşülür: maddi (gəlir, əməkhaqqı), sosial (sağlamlıq, təhsil), ekoloji (ekoloji yaşayış şəraiti). Bu üç komponentli yanaşma yadda saxlanmalıdır, çünki rifah çox vaxt sosial və ekoloji aspektləri nəzərə almadan yalnız maddi aspektdə şərh olunur.

“Yaşıl iqtisadiyyat” ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqəni, gələcək nəsillərin rifahını prioritet kimi nəzərə alaraq insan ehtiyaclarının ödənilməsinə diqqət yetirir. Başqa sözlə, “yaşıl iqtisadiyyat” uzunmüddətli perspektivdə insanların rifahının yüksəlməsinə səbəb olan əmtəə və xidmətlərin istehsalı, bölüşdürülməsi, mübadiləsi və istehlakı ilə bağlı iqtisadi fəaliyyətlər sistemidir.

“Yaşıl iqtisadiyyat” nəzəriyyəsi üç aksioma əsaslanır:

- məhdud məkanda təsir dairəsinin sonsuz genişlənməsinin qeyri-mümkünlüyü;
- məhdud resurslar şəraitində sonsuz artan ehtiyacların ödənilməsinin mümkünsüzlüyü;
- Yer üzündə hər şey bir-birinə bağlıdır.

“Yaşıl iqtisadiyyat” istiqamətlər sistemini fərqləndirir:

1. Bərpa olunan enerji mənbələrinin tətbiqi. Qeyd edək ki, ekoloqların fikrincə, planetdə əhəmiyyətli iqlim dəyişikliyinin qarşısını almaq üçün bütün yanan faydalı qazıntıların yarıdan çoxu tədqiq edilməmiş qalmalıdır.

2. Tullantıların idarə olunması sisteminin təkmilləşdirilməsi. Hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə adambaşına gündə 1-3 kq bərk məişət tullantıları istehsal olunur və təkcə ABŞ-da bu miqdar hər 10 ildən bir 10% artır.

3. Su idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi. Hazırda planetin hər altıncı sakini təzə içməli su qıtlığı yaşayır.

4. “Təmiz” nəqliyyatın inkişafı. UNEP ümumi hərəkətliliyə xələl gətirmədən nəqliyyata, xüsusən də şəxsi avtomobillərə tələbi azaltmaq yolları üzərində işləyir.

5. Kənd təsərrüfatında üzvi əkinçilik. Bu, herbisidlərdən, pestisidlərdən, pestisidlərdən və süni gübrələrdən istifadə etməkdən imtina etməyi nəzərdə tutur. Üzvi əkinçilik məhsullarında geni dəyişdirilmiş orqanizmlər yoxdur, E-inqrediyentlərdən istifadə edilmədən emal edilir və qeyri-təbii maddələrlə təmasdan uzaq saxlanılır.

6. Mənzil və kommunal xidmətlərdə enerji səmərəliliyi. Səmərəsiz istilik izolyasiya strukturları və istilik sistemləri ilə təchiz edilmiş yaşayış komplekslərinin olması əhəmiyyətli istilik itkilərinə səbəb olur.

7. Ekosistemlərin qorunması və səmərəli idarə edilməsi. Biosferdə insan fəaliyyətinin bütün müxtəlifliyi dəyişikliklərə gətirib çıxarır ki, onların istiqaməti və miqyası adətən ekoloji böhran adlandırılır.

“Yaşıl iqtisadiyyat”ın tərəfdarları hesab edirlər ki, mövcud iqtisadi sistem böhranlar və bazar uğursuzluqlarının sübutu kimi qüsurludur və mahiyyətcə israfçılıqdır. Ümumilikdə insanların, xüsusən də müəyyən qrupların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsində müəyyən nəticələr versə də, onun fəaliyyətinin mənfi nəticələri əhəmiyyətlidir: ekoloji problemlər, təbii kapitalın tükənməsi, geniş yayılmış yoxsulluq, şirin su, ərzaq, enerji çatışmazlığı, insanların və ölkələrin bərabərsizliyi. Bütün bunlar gələcək nəsillər üçün təhlükə yaradır.

Dünyanın aparıcı iqtisadiyyatlarının 2050-2060-cı illərdə, o cümlədən Azərbaycanda “karbon sıfıra” nail olmaq qərarı əslində aşağı karbonlu yaşıl iqtisadiyyata iqtisadi keçid deməkdir. Ölkəmizin 2050-ci ilə qədər ən uzunmüddətli inkişaf strategiyası belə bir keçidlə bağlıdır (“2050-ci ilə qədər istixana qazlarının aşağı salınması ilə Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafı Strategiyası”).

Avropa Birliyi 2030-2050-ci illərədək “yaşıl”, aşağı karbonlu, dairəvi və bioiqtisadiyyatın inkişafı üçün konkret məqsədlər, kəmiyyət göstəriciləri və onların dəstəklənməsinə yönəlmiş mexanizmlərlə strategiyalar qəbul etmişdir [4].

2019-cu ilin dekabrında Avropa Komissiyası iddialı layihəni, Avropa Yaşıl Sövdələşməsini qəbul etdi ki, bu layihə Avropa iqtisadiyyatını aşağı karbonlu iqtisadiyyat formalaşdırmaq, istixana qazı emissiyalarını azaltmaq və karbon neytrallığına nail olmaq üçün köklü şəkildə dəyişdirməlidir. Belə bir planın həyata keçirilməsinin bütün genişmiqyaslı nəticələrini proqnozlaşdırmaq çətindir, xüsusən artan qlobal turbulentlik kontekstində, lakin ixrac tarifləri, rüsumlar, vergilər, standartlar, cərimələr və s. şəklində müxtəlif növ ekoloji maneələrin və məhdudiyyətlərin kəskin artması səbəbindən ixracatçılar üçün risklərin artması göz qabağındadır.

- ekoloji davamlılıq, iqtisadiyyatın "yaşıllaşdırılması", yeni iqtisadi modellər;
- tərəqqinin ölçülməsinə yeni yanaşmalar (davamlı inkişafın göstəriciləri);
- sosial oriyentasiya (insan potensialı) (ilk növbədə sağlamlıq);
- BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin həyata keçirilməsi;
- ətraf mühitə minimal təsir göstərən bilik tutumlu, yüksək texnologiyalı, istehsal və infrastruktur sahələrinin inkişafında prioritet olmaqla yeni texnoloji nizama keçid;
- iqtisadi qərarlarda təbii kapitalın və ekosistem xidmətlərinin adekvat dəyərinin nəzərə alınması;
- sərhədləşmə (decoupling) effekti: təbii resurs intensivliyinin və çirklənmə intensivliyinin kəskin azalması;
- ətraf mühitin çirklənməsinin azaldılması;
- istixana qazlarının emissiyalarının azaldılması, karbon neytrallığına çalışmaq;
- iqtisadiyyatda təbiətdən istifadə edən sahələrin payının azalması;
- enerji səmərəliliyinin kəskin artması;
- mənfi ekoloji xarici təsirlərin daxililəşdirilməsi.

Bu baxımdan dünyada "yaşıl iqtisadiyyat"ın inkişafı prosesini daha ətraflı nəzərdən keçirmək və yaxın onilliklərdə beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin inkişafına təsir göstərə biləcək dəyişiklikləri müəyyən etmək vacib görünür.

"Yaşıl İqtisadiyyat" ideyası 2008-ci ildə UNEP tərəfindən ekoloji cəhətdən təmiz istehsala sərmayə qoymaqla dünya iqtisadiyyatını böhrandan çıxarmaq məqsədi ilə formalaşdırılıb. "Yaşıl iqtisadiyyat"ın inkişafının əsas istiqamətləri üzrə müvafiq ekspert tövsiyələrini özündə əks etdirən "Yeni Qlobal Yaşıl Sövdələşmə" hesabatı UNEP-in sifarişi ilə hazırlanmışdır. Daha sonra yaşıl iqtisadiyyat strategiyası BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində hazırlanmışdır: Dünya Bankı, OECD, G7 və G20, regional inteqrasiya qrupları və s.

Başqa sözlə, "yaşıl iqtisadiyyat"a istehsalın səmərəliliyinin artırılması ilə birlikdə həyat keyfiyyətinin və ətraf mühitin yaxşılaşdırılmasına töhfə verən bütün iqtisadi fəaliyyətlər daxildir.

Resurslara tələbatın qlobal artımı həm əhalinin ümumi artımı, həm istehlakçıların sayının artması, həm də qlobal istehlaka artan töhfə verən bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələrdə həyat səviyyəsinin yaxşılaşması ilə əlaqələndirilir. Əgər dünya əhalisi proqnozlaşdırıldığı kimi artmaqda davam edərsə və 2050-ci ilə qədər 9,7 milyard nəfərə çatarsa, o zaman hazırkı həyat tərzini saxlamaq üçün Yer planetinə ekvivalent olan 3 planetin təbii resursları tələb oluna bilər [5].

Hazırda "qəhvəyi iqtisadiyyat"dan "yaşıl iqtisadiyyat"a keçidin zəruriliyi ilə bağlı beynəlxalq konsensus mövcuddur. Xüsusilə 2015-ci il Paris İqlim Sazişinin dünyanın demək olar ki, bütün ölkələri (186 ölkə və Avropa İttifaqı) tərəfindən ratifikasiya olunması buna sübutdur. Bununla belə, "yaşıl iqtisadiyyat" strategiyasının yüksək inkişaf sürətinə və həyata keçirilməsinə baxmayaraq, dünyada ekoloji vəziyyət yüksək sürətlə pisləşir.

Beləliklə, dünya ölkələri tərəfindən yaşıl iqtisadiyyata keçidin əhəmiyyətinin dərk edilməsi bu konsepsiyanın ayrı-ayrı milli iqtisadiyyatlar daxilində eyni dərəcədə uğurla həyata keçirilməsinə təminat vermir. Milli iqtisadiyyatlarda "yaşıl inkişaf"ın həyata keçirilməsi prosesini ləngidən bir neçə əsas problem müəyyən edilə bilər.

Birincisi, bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələrin enerji istehlakında karbohidrogenlərin kifayət qədər yüksək payı var. Belə ki, Beynəlxalq Enerji Agentliyinin məlumatına görə, 2024-cü ildə Yaxın Şərqdə enerji istehlakında karbohidrogenlərin payı 99,1%, Afrikada 52,2%, Asiya-Sakit okean

regionunda isə 84,4% təşkil edib. Karbohidrogenlərdən belə yüksək asılılıq şəraitində bu regionlardakı ölkələrin bərpa olunan enerji mənbələrinə sürətlə keçməsi əlbəttə ki, asan olmayacaq [6].

İkincisi, inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatı çox vaxt əsas sənaye sahələrinə (metallurgiya, kimya, tikinti materialları və s.) əsaslanır ki, bu da daha yüksək karbon izi ilə əlaqəli təbii ehtiyatların ilkin emalına əsaslanır.

İnkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlardan fərqli olaraq, inkişaf etmiş ölkələrdə əsas fəaliyyət sahələri yüksək əlavə dəyərə malik və ətraf mühitə daha az təsir göstərən əmtəə və xidmətlərin istehsalıdır.

Beləliklə, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlarda iqtisadiyyatın sahə strukturunda əhəmiyyətli fərqlər mövcuddur. Bu fərqlər həm də onunla əlaqədardır ki, son qırx il ərzində inkişaf etmiş ölkələrin şirkətləri enerji və resurs tutumlu istehsalı inkişaf etməkdə olan ölkələrə köçürür, öz ərazilərində atmosferə nisbətən az karbon emissiyası ilə daha yüksək əlavə dəyərli istehsal buraxır. Bu proses bir sıra inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatların istehsal və ixrac strukturunda yüksək karbon izi olan məhsulların payının artmasına səbəb olmuşdur. Məsələn, inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlar 2024-cü ildə qlobal polad istehsalının 68%-dən çoxunu təşkil edib. Bu da yüksək karbon izi ilə ənənəvi əmtəədir.

Üçüncüsü, bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün istehsalı böyük karbon emissiyaları yaradan məhsulların ixracı ölkənin ÜDM-nə mühüm töhfə verir və onların iqtisadiyyatlarının inkişafı üçün vacibdir. Məsələn, Nigeriya neft ixrac edən ölkədir və 27-ci əmtəə qrupunun (mineral yanacaqlar, neft və onların distillə edilməsi məhsulları; bitumlu maddələr; mineral mumlar) töhfəsi 2024-cü ildə Nigeriyanın ümumi ixrac dəyərinin 88,7%-ni təşkil etmişdir. Digər misal olaraq Qazaxıstan, həm də karbohidrogenlərin payını fəal şəkildə ixrac edir. Eyni ildə 58,2% təşkil edib [7].

Bununla belə, Qazaxıstan karbohidrogenlərdən əlavə, metal filizlərini aktiv şəkildə hasil edir və emal edir. 2024-cü ildə ölkə üzrə 27, 72, 26 və 74-cü qruplar üzrə ixracın ümumi dəyəri 77,6 faiz təşkil edib. Digər misal, 2020-ci ildə ixracı 73,5% 74-cü qrup məhsulların (mis və ondan məmulatlar) satışı hesabına formalaşan Zambiyadır. Bu əmtəə qruplarında mallara qlobal tələbatın azalması və ya bu növ məhsulların istehsalı və ya ticarətinə qoyulan hər hansı məhdudiyyət, şübhəsiz ki, xüsusilə yaşıl inkişafa keçidin birinci mərhələsində bir çox inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatların inkişafı üçün problemlər yaradacaq və onları dünyada mövcud olan texnoloji nailiyyətlərdən asılı vəziyyətə salacaqdır.

Dördüncüsü, inkişaf etməkdə olan ölkələrin əksəriyyəti hələ də inkişafın aqrar-sənaye mərhələsində olduğuna görə öz iqtisadiyyatlarını yaşıl inkişaf standartlarına uyğunlaşdırmaq üçün çox qısa müddətə malikdirlər. Nəzərə almaq vacibdir ki, tullantıların ən yüksək olduğu illə onların xalis sıfır olduğu il arasındakı interval Aİ üçün 71 il, Böyük Britaniya üçün 77 il, Yaponiya üçün 46 il olacaqdır. Hətta Çin 2030-cu ildə tullantıların pik həddinə çatarsa, elan etdiyi 2060-cı ilə qədər 30 illik keçid dövrü olacaq [2]. Eyni zamanda, məsələn, Hindistan BMT-nin 2050-ci ilə qədər tullantıların sıfır səviyyəsinə çatması ilə bağlı mövqeyi ilə tam razılaşarsa, cəmi 20 illik keçid dövrü olacaq. Bu məsələnin əhəmiyyəti və mürəkkəbliyi bir faktla təsdiqlənir ki, BMT-nin Baş katibi Antonio Quterreş 2021-ci ilin iyulunda Neapolda keçirilən G20 İqlim və Enerji Nazirləri Toplantısında qrupa daxil olan bütün ölkələrin 2050-ci ilə qədər xalis sıfır emissiyaya nail olmaq öhdəliyi götürdüyü zaman, 2013-cü ilə qədər tullantıların azaldılmasına dair vahid razılaşmaya hələ də nail olmaq mümkün olmayıb.

“Yaşıl iqtisadiyyat”a keçid əmək bazarına əhəmiyyətli və kifayət qədər ziddiyyətli təsir göstərəcək. Ölkələrin yaşıl iqtisadiyyata keçidi prosesində yarana biləcək yeni iş yerlərinin mümkün sayı ilə bağlı müxtəlif hesablamalar mövcuddur. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının hazırladığı proqnoz maraqlı görünür. BƏT-in hesablamalarına görə, yaşıl inkişafa yönəlmiş səlahiyyətli siyasət 2030-cu ilə qədər təxminən 18 milyon iş yeri yaradacaq.

Bu halda iki paralel proses müşahidə olunacaq: iş yerlərinin yaradılması (24 milyon) və bağlanması (6 milyon).

Ən çox iş yerləri bərpa olunan enerji sektorunda, istehsalatda və tikintidə yaradılacaq. Səna-

yelərarası əlaqələr sayəsində xidmət sektorunda, tullantıların idarə olunmasında və kənd təsərrüfatında məşğulluq artacaq. İş yerlərində ən böyük azalma kömür və neft hasilatı və emalı sektorlarında gözlənilir.

Dünyanın ayrı-ayrı regionları arasında iş yerlərinin dinamikasında əhəmiyyətli fərqlər müşahidə olunacaq. Beləliklə, Amerika qitəsində, Asiya-Sakit Okean regionunda və Avropada iş yerlərində xalis artım müşahidə olunacaq, burada artım müvafiq olaraq təxminən 3, 14 və 2 milyon iş yeri təşkil edəcək. Bunun əksinə olaraq, Yaxın Şərqdə (300 mindən çox iş yeri) və Afrikada (təqribən 300 min iş yeri) iş yerlərində xalis azalma müşahidə olunacaq [3].

Azərbaycan iqtisadiyyatının “yaşıllaşdırılmasını” sürətləndirmək üçün ekspertlər aşağıdakıları təklif edir:

- əhalini ətraf mühitin deqradasiyasının əsas səbəbləri haqqında məlumatlandırmaq məqsədi daşıyan təhsil layihələrinə üstünlük verilməlidir;
- ətraf mühitin dövlət idarəçiliyinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi istiqamətində işlər aparılmalıdır (burada real iqtisadi stimulların yaradılması məqsədəuyğun görünür);
- diqqəti çirklənməyə görə vergilərə yönəltmək, həmçinin “karbon qiyməti”ni tətbiq etmək üçün vergi sistemində islahatlar aparmaq lazımdır (bu, qabaqcıl aşağı karbonlu texnologiyaların tətbiqinə təkan verəcək);
- “yaşıl” dövlət satınalmaları siyasəti ekoloji cəhətdən təmiz məhsulların istehsalını və davamlı inkişaf prinsiplərinə uyğun istehsal üsullarından istifadəni təşviq etməlidir;
- “ənənəvi” sənaye sahələrinin texniki yenidən təchiz edilməsinin maliyyələşdirilməsi ilə paralel olaraq “yaşıl” infrastruktura (o cümlədən ictimai nəqliyyat, bərpa olunan enerji mənbələri, enerjiyə qənaət edən binaların tikintisi) dövlət investisiyalarının artırılması;
- təsərrüfat subyektlərinin ətraf mühitə təsiri haqqında məlumatları və korporativ ekoloji monitorinq məlumatlarını açıqlamaq;
- səmərəsiz subsidiyalardan imtina da daxil olmaqla, davamlı inkişaf prinsiplərinə uyğun qiymətlərin müəyyən edilməsi zəruridir.

Təklif olunan tədbirlərin həyata keçirilməsi təkcə Azərbaycan iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətini və həyat keyfiyyətini artırmayacaq, həm də aşağı karbonlu davamlı inkişaf trayektoriyasına daxil olmağa kömək edəcək və “yaşıl iqtisadiyyat”ın qlobal məqsədlərinə nail olunmasına mühüm töhfə verəcək. Azərbaycanın iqtisadi inkişafının yaşıllaşdırılması emal edilmiş təbii ehtiyatların yüksək payı olan məhsulların ixracının diversifikasiyasına və artmasına və ölkə şirkətlərinin xarici bazarlarda rəqabət qabiliyyətinin artmasına kömək edəcəkdir.

Nəticə

Beləliklə, deyə bilərik ki, söhbət dünya iqtisadiyyatının iqtisadi strukturunun əsaslı transformasiyasından, istehsal fəaliyyətinin və ümumilikdə insanların həyatının transformasiyasından gedir. Aydındır ki, bütün bazarlarda və iqtisadiyyatın bütün sahələrində dəyişikliklər baş verəcək. Ayrı-ayrı milli iqtisadiyyatlarda həm istehsal strukturu, həm də tələb strukturu dəyişəcək. Bu cür dəyişikliklər istər-istəməz ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrə təsir edəcək, müasir beynəlxalq ticarətin strukturunu və profilini dəyişdirəcəkdir.

Beynəlxalq ticarətin gələcəkdə transformasiya oluna biləcəyi istiqamətə misal olaraq Avropa Komissiyasının 14 iyul 2021-ci ildə təqdim etdiyi Avropa Yaşıl Sövdələşməsidir. Avropa Yaşıl Sazişi 1990-cı il səviyyələri ilə müqayisədə 2030-cu ilə qədər atmosferə zərərli emissiyaların 55% azaldılmasını nəzərdə tutur [1].

Karbon neytrallığına nail olmaq üçün tədbirlərdən biri daha çox sərhədlərarası karbon tənzimlənməsi (CCAR) kimi tanınan Karbon Sərhədinin Tənzimlənməsi Mexanizmidir (CBAM). Onun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, Aİ-yə idxal edildikdə yüksək karbon izi olan idxal mallarından rüsum alınacaq. Belə məhsulların siyahısına alüminium, dəmir, polad, gübrə, sement və elektrik enerjisi daxildir. Məbləği idxal olunan konkret məhsulun karbon izinin həcmindən asılı olaraq hesablanacaq rüsumlar 2023-cü ildən 2026-cı ilə qədər mərhələli şəkildə tətbiq ediləcək. Formal olaraq,

transsərhəd karbon tənzimlənməsi mexanizmi Avropa istehsalçılarının məhsullarının ekoloji təmizliyini yaxşılaşdırmaq və atmosferə CO2 emissiyalarını azaltmaq üçün xərclərini kompensasiya etmək üçün nəzərdə tutulub. Bununla belə, Aİ iqtisadiyyatının yüksək texnoloji strukturunu nəzərə alsaq, görünür, TUR mexanizmi əsasən xarici təchizatçılarla müqayisədə Avropa istehsalçılarının rəqabət qabiliyyətini qorumaq və saxlamaq üçün istifadə olunacaq.

Xüsusi vurğulamaq vacibdir ki, CO2 emissiyalarının ölkələr üzrə bölgüsü ilə bağlı mövcud vəziyyət XX əsrin ikinci yarısında yaranmış beynəlxalq əmək bölgüsünün nəticəsidir ki, bunun nəticəsində inkişaf etmiş iqtisadiyyatlar, o cümlədən Aİ məhsulun emalının yüksək texnologiyalı, resurstutumlu olmayan mərhələlərinə diqqət yetirə bilmişlər.

2021-ci ildə müzakirə edilən TUR mexanizmi Aİ-nin müxtəlif tərəfdaş ölkələrində karbon emissiyaları ilə bağlı mövcud vəziyyətə əsaslanır. Lakin belə yanaşma nəzərə almır ki, öz iqtisadiyyatlarının tarixi inkişafı zamanı sənayeləşmə mərhələsini keçən inkişaf etmiş ölkələr artıq planetin ekologiyasının pisləşməsinə əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsir göstərən nəhəng CO2 emissiyaları yaratmışlar.

Beləliklə, demək olar ki, “yaşıl iqtisadiyyat”a keçid artıq aydın şəkildə müəyyən edilmiş inkişaf tendensiyasıdır. Qlobal iqtisadiyyatda ölkələrin rəqabət qabiliyyəti əsasən ölkələrin yaşıl inkişafa doğru hərəkətlərini nə dərəcədə yaxşı təşkil edə bilmələri ilə müəyyən ediləcək. “Yaşıl inkişaf”a keçid təkcə yeni ekoloji təmiz texnologiyaların yaradılmasını deyil, həm də müddəaları əhatə edən və dünyanın bütün ölkələrinin və regionlarının iqtisadiyyatlarının inkişafı ehtiyaclarını nəzərə alan milli və beynəlxalq səviyyədə ekoloji qanunvericiliyin işlənib hazırlanmasını tələb edəcəkdir. Bu baxımdan, hər bir ölkənin qarşısında həm yaşıl artıma keçid strategiyasını hazırlamaq, həm də xarici iqtisadi əlaqələrdə mövcud olan imkan və məhdudiyyətləri əsaslandırmaq üçün zəruri olan iqtisadiyyatının “yaşıl” transformasiyası məsələlərinin hərtərəfli öyrənilməsi vəzifəsi durur.

ƏDƏBİYYAT

1. Hüseynova X. “Yaşıl iqtisadiyyat” nədir? Bakı, 2022. URL: https://azertag.az/xeber/yasil_iqtisadiyyat_nedir-2333990
2. Məmmədov T. “Yaşıl iqtisadiyyat” əhəmiyyəti. Bakı, 2024. URL:https://www.economy.gov.az/az/page/yasil-iqtisadiyyat
3. Бобылев С.Н. Зеленая экономика как базис устойчивого развития. М., 2024. https://books.econ.msu.ru/economics-of-sustainable-development/sect01/chap02/2.4/
4. Бобылев С.Н. Зеленая экономика как базис устойчивого развития. М., 2024. https://books.econ.msu.ru/economics-of-sustainable-development/sect01/chap02/2.4/
5. Невская А. Зеленая экономика. М., 2024. URL: https://znanierussia.ru/library/video/zelenaya-ekonomika-vozmozhnosti-i-ogranicheniya-1298
6. Елена Б. Р. Зеленая экономика и ее влияние на экономическое развитие в XXI веке. М., 2023. https://journal.vavt.ru/rfej/article/view/211
2. Рогатных Е. Зеленая экономика и ее влияние на экономическое развитие в XXI веке. М., 2022. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4099535

доц., д.ф.э., Кямаля Халил кызы Юсифова
Азербайджанский Университет Языков
E-mail: yusifovakemale38@gmail.com

“Зеленая экономика” и ее влияние на экономическое развити

Резюме

Целью исследования является совершенствование характеристики влияния «зеленой экономики» на экономическое развитие, подготовка теоретических и методических положений и предложений по ее эффективной организации.

Методология исследования - использовались анализ в форме формы, сравнительный анализ, научное абстрагирование и другие методы экономико-статистического анализа. Также были сделаны ссылки на научные труды исследователей, проводивших исследо-

вания по проблемам экологии и охраны окружающей среды.

Прикладная значимость исследования заключается в том, что проводимые в этом направлении исследования способствуют формированию экономической политики для обеспечения устойчивого развития, эффективного использования природных ресурсов и защиты экологической безопасности. В данном исследовании также показаны практические пути установления баланса между экономическим ростом и охраной окружающей среды.

Результаты исследования показывают, что продвижение зеленой экономики, помимо обеспечения долгосрочного экономического роста, создает условия для поддержания экологического равновесия и более эффективного использования ресурсов. При этом данная модель сопровождается положительными экономическими эффектами, такими как инновации, создание новых рабочих мест и увеличение инвестиционных потоков. В текущий период и в перспективе имеются возможности использования научных положений и предложений, содержащихся в статье, при разработке механизмов либерализации энергетического сектора.

Оригинальность и научная новизна исследования заключается в том, что в нем анализируется интеграция экологически устойчивых экономических моделей в национальные стратегии развития и на эмпирической основе раскрывается влияние зеленой экономики на конкретные макроэкономические показатели. Такой подход вводит новую научную перспективу за счет включения экологических измерений в существующие теории экономического развития.

Ключевые слова: развитие, «зеленая экономика», экология, окружающая среда, загрязнение, глобальные проблемы.

Kamala Khalil Yusifova
as.pr., Ph.D., Azerbaijan University of Languages
E-mail: yusifovakemale38@gmail.com

“Green economy” and its impact on economic development

Summary

The purpose of the research is to improve the characteristics of the impact of the "Green Economy" on economic development, to prepare theoretical and methodological provisions and proposals for its effective organization.

The methodology of the research - analysis in the form of form, comparative analysis, scientific abstraction and other economic and statistical analysis methods were used. Reference was also made to the scientific works of researchers who have conducted research on ecology and environmental problems.

The applied significance of the research is that the research conducted in this direction contributes to the formation of economic policy for ensuring sustainable development, efficient use of natural resources and protection of environmental safety. This research also shows practical ways to establish a balance between economic growth and environmental protection.

The results of the research show that the promotion of the green economy, in addition to ensuring long-term economic growth, creates conditions for maintaining ecological balance and more efficient use of resources. At the same time, this model is accompanied by positive economic effects such as innovation, creation of new jobs and increase in investment flows. In the current period and in the future, there are opportunities to use the scientific provisions and proposals contained in the article in the development of mechanisms for liberalizing the energy sector.

The originality and scientific novelty of the study is that this study analyzes the integration of environmentally sustainable economic models into national development strategies and reveals the impact of the green economy on specific macroeconomic indicators on an empirical basis. This approach introduces a new scientific perspective by incorporating environmental dimensions into existing economic development theories.

Key words: development, "green economy", ecology, environment, pollution, global problems.